

Astana Süreci ve Türkiye'nin Bu Süreçteki Yeri

İlbey Çoban
02.11.2023

Giriş

Aralık 2016'da (Rusya ve Türkiye, Suriye'de ülke çapında ateşkes ilan etmeden önce) Türk istihbaratı ile Rus ordusu arasında varılan bir anlaşma Halep'te ateşkes sağlanması ve ılımlı muhalif güçlerin ve sivillerin Halep'ten İdlib'e nakledilmesi öngörüliyordu ⁽¹⁾. Halep ateşkes anlaşması, sonrasında Suriye'de ülke çapında bir ateşkesin ve Astana Süreci'nin öncüsü olmuştur.

Bu anlaşma, Moskova ve Ankara'nın daha ileri adımlar atmasına ve bölgedeki etkileşimlerinde güven inşa etmelerine olanak sağladı.

Astana Süreci, Rusya'nın Türkiye ile olan Kompartmantalizasyon (Bölümlere ayırma) stratejisini Suriye'deki çok taraflı arabuluculuğa genişleterek rakip politikalara rağmen ilişkileri yeniden canlandırmayı hedeflemekteydi. Bu yaklaşım, Moskova'nın arabuluculuk sürecindeki hassas dengeyi korumak için ve "iyi niyet" göstergesi olarak Tel Rıfat hariç Türkiye'nin 2018'de Afrin'de YPG'ye karşı operasyonuna izin vermesinin ⁽²⁾ de gösterdiği gibi tarafların stratejik çıkarlarına saygı gösterirken anlaşmazlıklar içinde ortak bir zemin bulmalarına olanak tanımayı amaçlamaktadır. Bu mekanizma hem karşılıklı güven oluşturmayı hem taraflar arası olası bir çatışmayı önlemeyi hem de müzakerelerle karşılıklı bir ödün vererek her bir devletin kendi politikalarını olabilecek sınırlar dahilinde maksimize etmeyi ve bunu yaparken de alanda olan diğer devletler ile çatışma olasılığını minimize etmeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu süreç, garantör ülkelere aralarındaki olası çatışmaları önlemek için koordinasyon sağlama konusunda bir platform sunmuştur ⁽³⁾ Nitekim ilişkilerde kırılğan dinamikler tamamen engellenememiştir.

Bu rapor, Suriye'deki çatışmayı yönetmeyi ve İran, Rusya ve Türkiye arasında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan Astana Süreci'nin karmaşıklığını incelemektedir. Sürecin bölgesel dinamikleri nasıl şekillendirdiğini incelemekte ve özellikle PYD/YPG oluşumları bağlamında Türkiye'nin kaygıları açısından devam eden zorlukları irdelemektedir. Takip eden bölümlerde, başlangıçta Suriye'deki çatışmayı yönetmek üzere tasarlanan Astana Süreci'nin değişen dinamikleri analiz edilmekte ve silahlı grupların sınıflandırılması ve İdlib bölgesinde yükselen tansiyon da dâhil olmak üzere değişen koşullara verdiği tepki mercek altına alınmaktadır. Ayrıca Suriye ihtilafında gerilimi azaltma, bölgelerinden normalleşme çabalarına geçişin altı çizilmekte ve Rusya, Türkiye ve İran gibi kilit aktörler arasındaki karmaşık çıkar ve çatışmaları

⁽¹⁾ Kareem Shaheen, "Aleppo: Russia-Turkey ceasefire deal offers hope of survival for residents," 14 Aralık 2016, <https://bit.ly/3S88vec>

⁽²⁾ Şener Aktürk, "Relations between Russia and Turkey Before, During, and After the Failed Coup of 2016." Insight Turkey 21, no.4 (Fall 2019): 97-113. DOI: 10.25253/99.2019214.06.

⁽³⁾ Hamidreza Azizi, "Why the Ankara Summit Is Important," 18 Eylül 2019. <https://bit.ly/3SeoS9b>

vurgulanmaktadır. ABD ile YPG arasındaki ilişki ve Suriye çatışmasının yönetiminde arabuluculuğun rolü gibi dış faktörleri de ele almaktadır. Son olarak bu rapor, Astana Süreci'nin, özellikle İdlib meselesinin ele alınması ve Şam ile normalleşme yolunda ilerleme kaydedilmesi gibi karmaşık bölgesel çıkarlar ve güçlükler ağında ne kadar etkili olduğunu değerlendirmektedir.

Astana Katkısı

Öncelikle Astana Süreci'nin temel amacının çatışmayı sonlandırmak olmadığını belirtmek gerekir. Bunun yerine çatışmayı yönetmek ve çatışma çözümüne götürecekt eylem planları için kolaylaştırıcılık görmek ve Cenevre Süreci'ne katkıda bulunmak olmuştur. Özellikle garantör olan İran, Rusya ve Türkiye'nin arasındaki çıkar uyumunu yaratmayı amaçlayarak hem bu üç ülke ve hem de alandaki garantör oldukları Suriye Rejimi ve Muhalefeti arasında bir nevi temas noktası görevi görecek olan platformda arasındaki anlaşmazlıkların müzakere edilmesine olanak sağlamıştır. Böylelikle çatışmanın yayılmasını engelleyerek ölümler azaltılmış ve güven-alıcı önlemleri gündeme fiil olarak gelebilmiş ve bu konuda çeşitli çalışma grupları faaliyet gösterebilmiştir.

Genel anlamda ortak bildirimlerde BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Aralık 2015'te alınan 2254 sayılı kararına referans verilmektedir. Bu karar "Suriye Arap Cumhuriyeti'nin egemenliği, bağımsızlığı, birliği ve toprak bütünlüğüne olan güçlü bağlılığını bir kez daha teyit" ederek DEAŞ, El Nusra ve türevleri olan terörist örgütlerle karşı mücadeleyi öngörmüş, mültecilerin gönüllü geri dönüşü için uygun koşulların sağlanması, gelişigüzel tutukluların salınması, güven inşasına yönelik önlemlerin alınması ve ateşkesin tesis edilebilmesi için çağrıda bulunmuştur ⁽⁴⁾. Nitekim bu önlemler "devlet kurumlarının devamlılığını sağlarken karşılıklı rıza temelinde oluşturulacak tam yürütme yetkilerine sahip kapsayıcı bir geçiş dönemi yönetim organının kurulması"na yönelik olmakta ve ileride barışın tesisinin sağlanması için gerekli olan adımları göstermektedir ⁽⁵⁾. Bununla birlikte Astana toplantılarının gündemlerinde de hep tekrarlayan biçimlerde Suriye'nin çevresindeki bölgesel durumdaki değişiklikler ve sahadaki durum, bu ülkede kapsamlı bir çözüme yönelik çabaları içermektedir ⁽⁶⁾. Ayrıca terörle mücadele konuları, rehinenin serbest bırakılması ve kayıp kişilerin aranması dahil olmak üzere güven artırıcı önlemler, insanî durum, Suriye'nin çatışma sonrası yeniden inşasını kolaylaştırmak ve Suriyeli mültecilerin anavatanlarına dönmeleri için gerekli koşulları yaratmak amacıyla uluslararası toplumun çabalarını içermektedir. Astana Süreci sahada çatışmasızlık bölgeleri kurarak ve belli bir dereceye kadar savaşı dondurarak silahlı ve sivil insan ölümlerini azaltmış olsa da siyasi bir çözüme giden yol haritasında tıkanmalar yaşanmıştır ⁽⁷⁾.

⁽⁴⁾ Kararın tam metnine şu linkten ulaşılabilir: <https://bit.ly/3rZHkaD>

⁽⁵⁾ Kararın tam metnine şu linkten ulaşılabilir: <https://bit.ly/3rZHkaD>

⁽⁶⁾ Kazakistan'ın Rusya'daki Büyükelçiliği, "Астанинский процесс," <https://bit.ly/45GqM5r>

⁽⁷⁾ Philip Loft, "Syria's civil war in 2023: Assad back in the Arab League," House of Commons Library, 9 Haziran 2023, <https://bit.ly/3Q4gQN9>

Astana’da Tıkanmalar

19 Temmuz 2022’de Tahran Zirvesi sonrası yayınlanan üçlü bildiriye Ankara, Moskova ve Tahran arasındaki eşgüdümü ilerletme hedefi belirtilirken ekonomik ve politik iş birliğinin ilerletilmesi amacına değinilmiştir⁽⁸⁾. Aynı bildiriye terörizme karşı kesintisiz mücadeleye yer verilirken metinde hangi terör örgütlerine karşı mücadele yürütüleceği muğlak kalmıştır. Aynı ortak bildiri, 'gayrimeşru özerklik girişimleri de dâhil olmak üzere terörle mücadele bahanesiyle sahada yeni gerçeklikler yaratmaya yönelik tüm girişimleri reddetmiş ve Suriye'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü zayıflatmayı' vurgulamıştır. Ayrıca sınır ötesi saldırılar ve sızmalar da dâhil olmak üzere komşu ülkelerin ulusal güvenliğini tehdit etmeyi amaçlayan ayrılıkçı gündemlere karşı durma kararlılıklarını ifade etmişlerdir⁽⁹⁾. Bununla birlikte metinde PYD/YPG oluşumlarının isimleri net olarak belirtilmemiş olsa da Fırat'ın doğusunda gerçekleşen gündemin bu üç aktörü de farklı bir şekilde rahatsız ettiği görülmektedir. Bununla birlikte YPG'nin ismi hiçbir resmî Astana bildirisinde de geçmemektedir. YPG'nin otonom bir yapı kurma arzusu Türkiye için PKK'nın bölgede gücünü arttırmasına sebep olacak olup bir ulusal güvenlik ve toprak bütünlüğü meselesi haline gelirken Rusya ve İran için de ABD'nin bölgeye YPG aracılığıyla sahada ve masada adımını sağlamlaştırmasına işaret etmekte ve bölgede kendilerine karşı bir nüfuz elde edebilme kapasitesinin artırılmasına neden olmaktadır. Rusya ve İran YPG/PYD'yi terör örgütü olarak görmeyip bu oluşumla pragmatik ilişkilere daha açık görünmektedir. Nitekim Moskova ve Tahran'ı rahatsız eden şey ABD'nin bu yapıyı kullanarak bölgede bir dayanak kurmaya çalışması olmuştur. Ankara'yı rahatsız eden durum ise NATO müttefiki ABD'nin Ankara'nın terör örgütü olarak tanıdığı bu oluşuma desteğidir. Nitekim ABD'nin bölgede YPG'nin yanında bulunması Ankara'nın özellikle Fırat'ın doğusundaki ulusal güvenliğini tehdit eden otonom oluşuma karşı operasyon kabiliyetini de sınırlamaktadır. Bunun sebebi çeşitli bölgelerde askerî olarak girmiş olan ABD ve Rusya varlığı kendi etkileri altında olan gruplara da (YPG gibi) birer güvenlik şemsiyesi görevi görmektedir ve bu alanlarda operasyon yapmak isteyen Ankara'yı kendileri ile fiilî olarak bir çeşit koordinasyona zorlamaktadır. Bu yüzden TSK'nın operasyon alanı bu devletlerle olan diplomasi trafiği ile de belirlenebilmektedir.

Suriye'deki bu diplomasi trafiği aynı zamanda çeşitli aktörlerin değişen nüfuz ve kontrol alanlarına göre de şekil değiştirebilmektedir. Nitekim bu trafikteki öncelikler diğer bir terör örgütü olan DEAŞ'ın ilerlemesine ve gerilemesine göre de değişebilmiştir. Ekim 2017'de DEAŞ'ın de facto merkez şehri olan Rakka'nın ABD destekli SDG'nin eline geçmesiyle DEAŞ'ın güç kaybı çok daha görünür olmuştur⁽¹⁰⁾. Astana Üçlüsü'nün ortak konu başlıklarından olan DEAŞ'a karşı mücadele hedefinin yanı sıra sahadaki başka amaçlar daha

⁽⁸⁾ T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Joint Statement by the President of the Islamic Republic of Iran, the President of the Russian Federation, and the President of the Republic of Türkiye (Tehran, 19 July 2022)," 19 Temmuz 2022, <https://bit.ly/3QskPEA>

⁽⁹⁾ Ibid.

⁽¹⁰⁾ Arwa Damon, Ghazi Balkiz ve Laura Smith-Spark, "Raqqa: US-backed forces declare 'total liberation' of ISIS stronghold," 20 Ekim 2017, <https://bit.ly/3Mfrwrd>; Nate Rosenblatt & David Kilcullen, "How Raqqa Became the Capital of ISIS," Temmuz 2019, <https://bit.ly/3MctkkG>

belirgin olmaya başlamıştır. Astana Formatında El Nusra ve DEAŞ terör örgütlerine karşı ortak mücadele kabul edilmiş ve bu örgütlerin diğer silahlı gruplardan ayrı olduğu bildirilmiştir; fakat bu ayırım bir muğlaklığı da beraberinde getirmiştir⁽¹¹⁾. Nitekim sahada (özellikle İdlib’te) silahlı gruplar arasında kesin bir ayırım yapılmadığı taraflar arasında kendini belli etmiştir⁽¹²⁾. Böylece Astana Süreci sahada DEAŞ’ın güç kaybından sonra değişen dinamikler, taraflar arasındaki görüş ayrılıklarını daha belirgin hale getirmeye başlamıştır. Şam rejimi 2017’nin başında Doğu Guta’ya yönelik saldırılarını artırmış bulunuyordu ve bu 2018 baharında büyük bir saldırıyla sonuçlandı. Haziran 2018’de Dera’da da benzer bir askerî kampanya başlatıldı⁽¹³⁾. Şubat 2018’de Moskova, Humus’taki gerilimi azaltma bölgesini tek taraflı olarak feshetti ve bu da iki ay sonra Rus ve Suriye güçlerinin bölgeye saldırmasına ve Mayıs 2018’de Humus’taki muhaliflerin teslim olmasına yol açtı⁽¹⁴⁾. Türk ordusu Astana Süreci uyarınca ateşkesi izlemek üzere halihazırda Ekim 2017’de İdlib’te bulunuyordu⁽¹⁵⁾.

Alandaki dinamikler bu şekilde devam ederken görüş ayrılıkları yerine Astana Süreci Suriye’de siyasî geçişin önünü açabilmeyi kolaylaştıracak Anayasa ve Suriye bazında geniş toplumsal katılımın sağlanmasına yönelik Anayasa çalışmalarının önü açılmaya çalışılmış ve Liderlik Zirveleri ile üç garantör arasındaki görüş ayrılıklarının hızlı ve etkili bir şekilde çözümlenmesi amaçlanmıştır. Burada Anayasa Komitesi çalışmaları hep ertelenmiş ve anayasa çalışmalarında adil bir uzlaşmaya yakın zamanda varılacak gibi görünmemektedir⁽¹⁶⁾. Bununla birlikte, Astana platformu bu üç devlet arasında da tam kurumsallaşmış bir diplomatik ağ merkezi kuramamıştır. Fakat üçlü ilişkilerde ad hoc diplomasinin önünü açabilmek ve sorunların daha pragmatik çözümü için çeşitli zirveler ve oturumlar aracılığıyla ortak bir buluşma noktası yaratmıştır. İlk zirve 22 Kasım 2017’de gerçekleşmiş olup DEAŞ’ın bölgede güç kaybettiği Şam’ın muhalif bölgelere operasyonlarını arttırdığı ve Türkiye’nin Astana garantörü olarak İdlib’te gözlem noktaları kurmuş olduğu bir zamana denk gelmiş ve Suriye Ulusal Diyalog Kongresi’nin kurulması hangi zemin üzerine olacağına dair müzakereler söz konusu olmuş ve üç lider de kameralara samimi bir birlik mesajı vermiştir⁽¹⁷⁾. Fakat bu birlik mesajları fotoğraflarda zaman içinde kaybolmuştur.

İdlib Dügümü

19 Eylül 2019’da BM Güvenlik Konseyi’ndeki Belçika, Almanya ve Kuveyt tarafından hazırlanan ve İdlib ile ilgili olan taslak karar Rus ve Çin vetoları ile hayata geçirilememiştir. Hazırlanan taslakta, terörle mücadeleye ve buna dair önlemlerin alınmasının gerekliliğine işaret edilirken terörist gruplarla siviller arasında bir ayırımın yapılması gerektiğine ve İdlib’te

⁽¹¹⁾ Ömer Önhon, Büyükelçinin Gözünden Suriye, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2021. Sf.300

⁽¹²⁾ Ibid.

⁽¹³⁾ Gregor Jaecke ve David Labude, “De-escalation zones in Syria: Background and status quo of a paradox.” Konrad Adenauer Stiftung (Haziran 2020), <https://www.kas.de/documents/252038/7938566/De-escalation+zones+in+Syria.pdf/4a717753-1fff-352b-b6ff-1abba5f7fdb8?version=1.1&t=1592814733641>

⁽¹⁴⁾ Ibid.

⁽¹⁵⁾ Ibid.

⁽¹⁶⁾ Ömer Faruk Yıldız, “Suriye Anayasa Komitesi toplantılarının 9. turu ertelendi,” 16 Temmuz 2022, <https://bit.ly/3Qq4MXT>

⁽¹⁷⁾ Deutsche Welle, “Rusya’dan "Adana Mutabakatı" çıkışı,” 16 Ekim 2019, <https://bit.ly/3s2vZ9U>

ateşkesin devamlılığının sağlanması öngörülmekteydi⁽¹⁸⁾. Bu tasarı aslında İdlib'deki duruma dikkat çekmiş ve ateşkesin sağlanamadığını göstermiştir. Aynı tasarı 17 Eylül 2018 tarihinde Rusya ve Türkiye arasında imzalanan Memoranduma da gönderme yapmaktaydı⁽¹⁹⁾. Nitekim İdlib'te ateşkesin sağlanamaması Türk-Rus ilişkilerinde de gerilimlere yol açmaya ve Astana Sürecinde ilerlemeye ket vurmaya başlamıştı. İdlib'teki krizi hafifletebilmek ve “geçici bir çözüm” oluşturabilmek için Erdoğan ve Putin 18 Eylül 2018'de Soçi Memorandumunu imzaladı⁽²⁰⁾. Bu anlaşma, Türkiye'ye HTS gibi aşırı grupları sınırdan uzaklaştırma görevi verdi ve İdlib ile Suriye rejimi arasındaki sınır boyunca 15-20 km derinliğinde ağır silahlardan arındırılmış bir bölge oluşturulmasını öngördü⁽²¹⁾. Ancak bu anlaşma tam olarak uygulanmadı ve Astana Süreci, karmaşık Suriye iç savaşındaki artan anlaşmazlıklar ve gerginlikler nedeniyle belirsizliklerle yoluna devam etti. Nitekim Ocak ve Şubat 2020'de iki ülke lideri de bir diğerinin bu anlaşmaya uymadığını iddia edip karşılıklı gerginlikleri söylemlerinde dile getiriyorlardı⁽²²⁾.

Rejimin Rus Hava Kuvvetlerinin yardımıyla düzenlediği “İdlib Şafağı” operasyonu (2019-2020) sırasında 28 Şubat 2020'de resmî rakamlara göre 33 Türk askerinin yerleri Rus makamlarınca bilinmesine rağmen vurulmasıyla ortaya çıkan ve giderek büyüyen İdlib krizi, Türk-Rus diplomasi trafiğinde büyük bir tıkanıklığa işaret eden gelişmelerin ifadesiydi⁽²³⁾. Krizin ardından Mart 2020'de Moskova'da imzalanan mutabakata göre Türkiye, "M4 otoyolunun 6 km kuzeyinde ve 6 km güneyinde güvenli koridor" oluşturulmasıyla İdlib'deki varlığına ilişkin tavizler vermiş ancak Suriye konusunda ilişkiler gergin kalmaya devam etmiştir⁽²⁴⁾. Fakat, bu tavizlere rağmen TSK ve Suriye Milli Ordusu, Rejim güçlerine karşı kendi mevzilerini sağlamlaştırmış ve Rejimin İdlib'e karşı olası bir askerî hareketine karşı çok daha dayanıklı bir set çekebilmiştir⁽²⁵⁾. Nitekim Ekim 2021'de de olduğu gibi Suriye ordusunun haftalarca sivil yerleşim yerlerini bombalayarak yeni bir göç dalgasını tetiklemeye çalıştığı bilinmektedir⁽²⁶⁾.

(18) İlgili belgeye şu linkten ulaşılabilir: <https://bit.ly/409txLh>

(19) Ibid.

(20) Henry Foy and Chloe Cornish et al., “Idlib: Russia and Turkey dig in for a final Syria battle,” 6 Mart 2019, <https://bit.ly/48WAbbX>

(21) Joyce Karam, “Full text of Turkey-Russia memorandum on Idlib revealed,” 19 Eylül 2018, <https://bit.ly/495Cc5u>

(22) Gazete Duvar, “Erdoğan'ı Rus basınının hedefi yapan 'Slava Ukraine' sloganı neden tartışmalı?” 4 Şubat 2020, <https://bit.ly/3QpDjW1>; Euronews, “Erdoğan'ın İdlib çıkışına Kremlin'den yanıt: 'Yükümlülüklerimize tamamıyla uyuyoruz” 31 Ocak 2020, <https://bit.ly/3S9kxE2>; T.C. İletişim Başkanlığı, “Cumhurbaşkanı Erdoğan Ukrayna'da,” 3 Şubat 2020, <https://bit.ly/3rQzEYs> RFI, “A year after Sochi agreement, still no peace in Syria,” 16 Eylül 2019., <https://bit.ly/3s9Pk93>

(23) Deutsche Welle, “İdlib'de büyük savaş artık kaçınılmaz mı?,” 25 Şubat 2020, <https://bit.ly/3PXWuoI> Deutsche Welle, “Akar: Saldırı Rusya ile koordinasyona rağmen yapıldı,” 28 Şubat 2020, <https://bit.ly/46BIXM7>

(24) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “İdlib'de bu gece yarısı itibariyle ateşkes yürürlüğe girecektir.” 5 Mart, 2020, <https://bit.ly/3S9kFn0>

(25) Кирилл Семенов, “Сирия: первый год без большой войны,” 15 Aralık 2021, <https://bit.ly/46FKrnf>

(26) Serhat Erkmén, “Suriye'de sonun başlangıcı ve yeni dengeler,” 3 Mayıs 2023, <https://bit.ly/46C1MgX>

Çatışmasızlık Bölgelerinden Normalleşme Adımlarına

3-4 Mayıs 2017 tarihlerinde düzenlenen 4. Astana turunun sonunda Astana garantörleri Rusya, Türkiye ve İran, Suriye'de İdlib ve komşu vilayetlerin bazı bölgelerinde (Lazkiye, Hama ve Halep vilayetleri) Humus vilayetinin kuzeyindeki bazı bölgelerde, Doğu Guta'da ve Suriye'nin güneyindeki bazı bölgelerde (Dera ve El-Kuneytra vilayetleri) başlangıçta altı ay süreyle geçerli olacak ve uzatılabilecek fakat geçici "gerilimi azaltma bölgeleri" (de-escalation zones) kurulmasına ilişkin bir anlaşma imzaladı⁽²⁷⁾. Anlaşma, DEAŞ ve El Nusra gibi grupları dışarıda bırakırken silah kullanımını durdurmayı, insani yardımların ulaştırılmasını sağlamayı ve yerinden edilmiş insanların geri dönüşünü teşvik etmeyi amaçlamaktaydı. Anlaşmanın uygulanmaya başlandığı ilk günlerde, belirlenen bölgelerdeki çatışmalarda önemli bir azalma olduğu iddia edilmekteydi⁽²⁸⁾. Nitekim bu durum çatışmasızlık bölgelerinde çok uzun sürmemiş gibi görünüyordu. Örneğin; çatışmasızlık bölgelerinden olan Dera'da, 2018'de başlayan ateşkes anlaşması, zamanla Rusya ve İran'ın rekabetine sahne olmuş ve çatışmaların tekrar başlamasıyla Şam Yönetimi kendi gücünü bölgeye dayatabilmiştir⁽²⁹⁾ Şam tarafından ele geçirilen bölgelerdeki muhalif silahlı gruplar ve siviller otobüslerle İdlib'e transfer edilmiş ve burada aşırı birikmeye yol açmıştır⁽³⁰⁾.

Astana Süreci, Suriye'de gerilimi azaltma bölgeleri oluşturarak insanî yardımı kolaylaştırmayı ve siyasî bir çözümün yolunu açmayı amaçlıyordu⁽³¹⁾. Ancak bu süreç, ihlallere karşı yaptırım mekanizması eksikliği, tarafsız bir gözlemci eksikliği ve siyasî çözümde belirsizlik nedeniyle başarısız oldu ve rejim tarafından muhalefet bölgelerinin ortadan kaldırılmasını kolaylaştırırken geriye sadece İdlib gerilimi azaltma bölgesi kaldı⁽³²⁾. Astana Süreci, halihazırda devam eden Cenevre görüşmelerinden farklı bir format sunmaktaydı. Nitekim Cenevre'nin etkinliği genel anlamda ABD-Rus ilişkileri ve müzakerelerine dayanırken Astana'nın etkisi üçlü ilişkiler ve aralarındaki müzakerelere bağlı durumdadır. Cenevre Süreci daha fazla katılımcı devleti kapsarken ve askerî grupları dışarıda bırakırken Astana Süreci sahadaki askerî grupları da içine alarak daha çok alana ve askerî düzeye odaklanmaktadır. Cenevre Süreci halihazırda BM düzeyinde meşru olarak görülürken Astana Süreci meşruiyetini sağlayabilmek için BM ile işbirliği içinde hareket etmeli ve Cenevre ile BMGK kararlarına dayanak oluşturmak zorundadır. Astana görüşmeleri, belirli bir tarafı açıkça destekleyen ve aktif olarak sahada bulunan ülkeler tarafından yürütülmektedir.

30-31 Ekim 2017'deki Astana görüşmelerinin 7. turu sırasında Rusya Devlet Başkanı'nın Suriye özel temsilcisi ve Astana görüşmelerindeki Rus heyetinin başkanı Alexander Lavrentiev, Türk heyetine özellikle İdlib'teki durum nezdinde Suriye Rejimi ve Türkiye

⁽²⁷⁾ İlgili Memorandumu şu linkten bakılabilir: <https://bit.ly/492Ugx1>

⁽²⁸⁾ BBC Türkçe, "Suriye'de çatışmasızlık bölgeleri mutabakatının içeriğinde neler var?" 6 Mayıs 2017, <https://bit.ly/496b06T>

⁽²⁹⁾ Kutluhan Görücü ve Ömer Özkızılcık, "Uzlaşmadan Kuşatmaya Dera'da Neler Oluyor?" SETA (Eylül 2021), <https://bit.ly/3FrNOSJ>

⁽³⁰⁾ Ömer Önhon, Ibid. sf. 301; <https://bit.ly/3tGIUPj>

⁽³¹⁾ Gregor Jaecke ve David Labude, Ibid.

⁽³²⁾ Ibid.

arasında Moskova'nın arabulucu bir rol oynayabileceğini belirtmiş ve Şam ile Ankara arasında askerî bir koordinasyonun sağlanmasını hedeflemiştir⁽³³⁾. Nitekim bu şekilde de Türk askeri Suriye'de "illegal" bir varlık göstermemiş olacaktır⁽³⁴⁾. TSK'nın Suriye'deki varlığı Rejimi rahatsız etmektedir ve Şam ile olası bir anlaşma, Ankara'nın ulusal güvenlik meselesi olarak gördüğü ve açıkça belirttiği hususlarda da askerî operasyonel etki alanını da fazlasıyla kısıtlayacak duruma getirecektir.

2019 yılı itibariyle Türk askerî yetkilileri ile Şam'a bağlı Suriyeli askerî yetkililer halihazırda temas halinde bulunmaktaydı⁽³⁵⁾. Diğer yandan Türkiye'nin YPG'ye yönelik Suriye içindeki operasyonlarını kısıtlamaya çalışan Rusya, Ekim 2019'da imzalanan Soçi Mutabakatı ile PKK'nın Suriye'deki faaliyetlerini ele almayı ve PKK terörüyle mücadelede Türkiye ile Suriye arasında işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan 1998 tarihli Adana Mutabakatı'nın uygulanmasını önererek Türkiye'yi Kürt meselesinde Suriye rejimiyle işbirliğine dâhil etmeye çalışmıştır⁽³⁶⁾. 2022 yılı Kasım ayında Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Şam ile diyalog kurulabileceğini de belirtiyordu⁽³⁷⁾. Nitekim 2021 yılı son çeyreğinde halihazırda değişen ölçülerde de olsa bölge ülkelerinin Rejim ile normalleşme gündemleri olduğu bilinmekteydi⁽³⁸⁾. 20-21 Haziran 2023'te gerçekleşen 20. Tur sonrası Kazakistan'ın Astana Süreci'nde ev sahipliğinden çekilme kararı "hayretle" karşılanmış olmakla birlikte bu mekanizma Moskova arabuluculuğuyla Ankara-Şam normalleşme görüşmelerine evrilmeye başlamıştır⁽³⁹⁾. Her ne kadar bu görüşmeler olsa da Ankara-Şam arası kolay bir şekilde düzelecek gibi görünmemektedir. Türkiye'nin Fırat'ın batısındaki askerî varlığı ve İdlib'in Rejim güçleri tarafından ele geçirilmesini önlemeye yönelik politikaları, Rejimi rahatsız etmekte ve Ankara açısından bölgeden askerî olarak çıkmak bölgeden gelecek ulusal güvenlik kaygılarını da arttırmaktadır. Nitekim Türkiye açısından Adana Mutabakatı'nın işletilebilmesi de Suriye

---

⁽³³⁾ TASS, "РФ готова выступить посредником между Дамаском и Анкарой по ситуации в Идлибе," 30 Ekim 2017, <https://bit.ly/3FsGgz8>

⁽³⁴⁾ Asianews.it, "Seventh round of Astana talks: Syrian conflict, military and humanitarian issues," 31 Ekim 2017, <https://bit.ly/495CqcQ>

⁽³⁵⁾ Sputnik Türkiye, "Esad: Erdoğan'la görüşmeye hazırız," 12 Mayıs 2019, <https://bit.ly/48ZXrpt>

⁽³⁶⁾ Al Jazeera, "Full text of Turkey, Russia agreement on northeast Syria," 22 Ekim 2019, <https://bit.ly/48UMi9g>; .И. Игоревич, and Ф.Т. Константиновна, "Сирийский Фактор В Российско-Турецких Отношениях." Государственное и муниципальное управление, no.1 (2020): 208-215.; Atay Akdevelioğlu, and Ömer Kürkcüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler," Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. II (1980-2001), ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim, 2013), 551-586.; T.C. Başbakanlık, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Terör ve Terör Örgütlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı." TBMM, 9 Şubat 2011, <https://bit.ly/471Ziib>

⁽³⁷⁾ Euronews, "Cumhurbaşkanı Erdoğan: (Esad'la görüşme) Olabilir, siyasette küslük ve dargınlık olmaz," 23 Kasım 2022, <https://bit.ly/3Q8XAOR>

⁽³⁸⁾ Baraa Khurfan ve Navvar Şaban, Normalizing with the Assad regime, Different Approaches at Different Levels, 20 Nisan 2022, <https://bit.ly/46WtJQn>

⁽³⁹⁾ TASS, "Решение Казахстана о переносе встреч по Сирии стало неожиданностью для РФ, Ирана и Турции," 21 Haziran 2023, <https://bit.ly/45Hcf9E>; Андрей Морозов, "Президенты Сирии и Турции Асад и Эрдоган могут встретиться в присутствии Путина," 9 Temmuz 2023, <https://bit.ly/45ELaUu>

Rejiminin PYD/YPG ile mücadele etme iradesinin olmasına bağlıdır ki bu iradenin de varlığı kuşkuludur⁽⁴⁰⁾.

“Astana Süreci” son zamanlarda özellikle Rusya’nın arabuluculuğunda Ankara ve Şam arasındaki ilişkileri normalleştirmeyi hedeflemektedir. Fakat bu normalleşme zemini kolay görünmemektedir. Her ne kadar Ağustos 2022’de Dışişleri eski Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Şam’daki mevkidaşı Faisal Mekdad ile temas kurmuş ve aynı ay Bakan Çavuşoğlu Suriye Muhalefeti Ulusal Koalisyonu Başkanı Salem Al Meslet, Suriye Müzakere Komisyonu Başkanı Bedir Camus ve Suriye Geçici Hükümeti Başkanı Abdurrahman Mustafa ile bir araya gelmiştir.

Bununla birlikte Türkiye ve Suriye Savunma Bakanları ve İstihbarat Başkanlarının resmî olarak görüştükları ve diplomatik heyetlerin de toplantı yaptığı bilinmektedir⁽⁴¹⁾. Nitekim eski Bakan Çavuşoğlu da bu temaslarda kalıcı bir barış için “birlik ve beraberliğin” önemini altını çizmekteydi. Bu birlik ve beraberlik Şam yönetiminin de muhaliflere yakınlaşması ile gerçekleşecek bir durumdur. Bununla birlikte Türkiye’nin askerî varlığı ve muhaliflere desteği de Şam’ın tüm ülkede sadece kendi iradesini dayatmasının önüne geçmekte ve muhaliflerin masadaki yerini de korumaktadır. Suriye’deki Türk askerî varlığı hem YPG nezdinde otonom bir Kürt yönetiminin bir dereceye kadar önüne geçip Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması yönünde bir katkı sağlarken hem de Rejim güçlerinin muhalif bölgeleri bombalamasının önüne geçebilmektedir. Nitekim Rejim, müzakere önkoşulu olarak Türkiye’nin bölgeden çıkmasını isterken Ankara, ulusal güvenliğini sağlama alana kadar alanda kalmak niyetindedir⁽⁴²⁾.

YPG Dilemması Ve Türkiye

Üç garantör devletin bu sürece katılmasının arkasında başka sebepler de vardır. Platform (başarılı olması halinde) garantör devletlere uluslararası alanda bir prestij sağlayabileceği gibi başta Rusya olmak üzere Cenevre Süreci’ni ve bölgedeki dinamikleri kendi öncelikleri bağlamında etkileme imkânı verecektir. İran için ise kendi kazanımlarını ve Suriye üzerinden geçen İran-Hizbullah koridorunu ve Rejim üzerindeki etkisini korumak elzemdir ve bu süreci özellikle bu yönde kullanmak istemektedir. Türkiye açısından üçlü sürece katılmak, Ankara’nın Suriye’deki TSK varlığını meşrulaştırması, Rejim güçlerinin muhalif güçlere yönelik saldırılarını azaltması⁽⁴³⁾ ve YPG/PYD’nin diplomatik forumlardaki rolünü ve sahadaki varlığını sınırlandırması için bir fırsat olarak değerlendirildi. Örneğin; Ankara, 30-31 Aralık 2017’de 8. Astana Turunda kararlaştırılan ve Ocak 2018’de Soçi’de düzenlenmiş olan Suriye Ulusal Diyalog Kongresi’nin kurduğu Suriye Anayasal Komitesi’nde Kürtlerin temsilcisi

⁽⁴⁰⁾ Ahval, “Afrin Day 27: Syria calls on Kurds, Arabs to unite against “Turkish assault”,” 15 Şubat 2018, <https://bit.ly/45VIyIrl>

⁽⁴¹⁾ Serhat Erkmen, “Suriye’de sonun başlangıcı ve yeni dengeler,” Ibid.

⁽⁴²⁾ Serhat Erkmen, “Suriye’de değişen ne? Astana dönemi bitti mi? Türkiye bunun neresinde?,” Fikir Turu, 30 Ağustos 2023, <https://bit.ly/3SaCOKw>

⁽⁴³⁾ Simon Speakman Cordall, “Astana talks achieve mixed results although crucial issues broached,” 3 Ağustos 2019, <https://bit.ly/402qvsh>

olarak PYD/YPG'nin görülmesini engelleyebilmiştir ⁽⁴⁴⁾ . Nitekim alanda hiçbir aktör tek başına bir hareket kabiliyetine sahip değildir.

04.10.2012 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş olup Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) Suriye'de sınır ötesi operasyonlarına yeşil ışık yakan ve 04.10.2013'te tekrar uzatılan tezkerede ise "Suriye kaynaklı açık ve yakın tehditlere" vurgu yapılmakta ve bu tehditler genel anlamda sınırlara yönelik saldırı, bu saldırılardan hayatını kaybeden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve Şam'daki yönetimin politikalarından kaynaklı olarak sınırlara yönelik kitlesel göç olarak sunulmaktadır ⁽⁴⁵⁾ . Bununla birlikte Ankara'nın ulusal güvenliğine tehdit olarak gördüğü PKK bağlantılı YPG ve DEAŞ oluşumlarının 2014 yılından itibaren daha görünür olmaya başlaması Suriye ve Irak'taki güç boşluğundan kaynaklanan eş zamanlı bir tehdit algısına dönüşmüştür. Nitekim 02.10.2014'te TBMM'de bir yıllığına kabul edilen ve bu zamana kadar birçok kez uzatılan tezkerede TSK, ulusal ve bölgesel güvenliğe zarar verici PKK ve DEAŞ kaynaklı terör tehditlerine karşı hazır duruma getirilmeye çalışılmış ve "Suriye'de rejimin, dördüncü yılına giren şiddet politikalarının insanî açıdan, bölgesel güvenlik ve istikrar bakımından yol açtığı risk ve tehditler artmaktadır" ibaresi geçirilmiştir ⁽⁴⁶⁾ . Nitekim Ekim 2016'dan itibaren uzatılan TBMM kararlarında (1128, 1162, 1199, 1231,1266 ve 1310) vurgu en çok Suriye ve Irak'ın toprak bütünlüklerinin korunmasının önemine ve etnik (PKK/PYD-YPG) ve mezhepsel (genel anlamda DEAŞ) terörizme karşılık olası sınır dışı askerî operasyonlarda hükümete TSK'yı kullanma yetkisi verilmiş ancak bu kararlarda "Suriye'deki rejim" ifadesine pek rastlanılmamıştır ⁽⁴⁷⁾ . Bunun sebebi 2016'nın Türkiye'nin Suriye politikası bakımından bir dönüm noktası olmasıdır ve Ankara'yı Astana Süreci'ne ortak yapan da bahsi geçen yılda yaşanan hadiselerdir. Fırat'ın batısındaki Rus varlığı ve doğusundaki ABD varlığı Ankara'nın

---

⁽⁴⁴⁾ Taha Abdul Wahed, "Astana 8 Sets Sochi Congress Date, Keeps Kurds Away," 23 Aralık 2017, <https://bit.ly/473k9v7>

⁽⁴⁵⁾ T.C. Resmi Gazete, "Tbmm Kararı Suriye'deki Durumun Oluşturduğu Tehdit Ve Riskler Çerçevesinde Hudut, Şümül, Miktar Ve Zamani Hükümetçe Takdir Ve Tespit Edilmek Kaydıyla, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Yabancı Ülkelere Gönderilmesi Ve Görevlendirilmesi İle Gerekli Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması İçin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 04.10.2012 Tarihli Ve 1025 Sayılı Kararı'yla Hükümete Verilen İzin Süresinin Anayasanın 92'nci Maddesi Uyarınca 04.10.2013 Tarihinden İtibaren Bir Yıl Daha Uzatılmasına Dair Karar". Karar No. 1047, Karar Tarihi: 03.10.2013. Link: <https://bit.ly/45HcuBA>

⁽⁴⁶⁾ TBMM, "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Gerektiği Takdirde Sınır Ötesi Harekât Ve Müdahalede Bulunmak Üzere Yabancı Ülkelere Gönderilmesi Ve Aynı Amaçlara Yönelik Olmak Üzere Yabancı Silahlı Kuvvetlerin Türkiye'de Bulunması, Bu Kuvvetlerin Hükümetin Belirleyeceği Esaslara Göre Kullanılması İle Risk Ve Tehditlerin Giderilmesi İçin Her Türlü Tedbirin Alınması Ve Bunlara İmkân Sağlayacak Düzenlemelerin Hükümet Tarafından Belirlenecek Esaslara Göre Yapılması İçin Anayasanın 92'nci Maddesi Uyarınca Hükümete Bir Yıl Süreyle İzin Verilmesine Dair Karar". Karar No. 1071, Karar Tarihi: 2.10.2014. Link: <https://bit.ly/45KMC7M>

⁽⁴⁷⁾ Bahsi geçen kararlara T.C. Resmi Gazete veritabanından sırasıyla şu linklerden ulaşılabilir: <https://bit.ly/46WX6Sp> ; <https://bit.ly/45DIlmI> ; <https://bit.ly/46Zqp76> ; <https://bit.ly/3QAItiF> ; <https://bit.ly/46TxJku> ; <https://bit.ly/470rJX4> .

YPG'ye karşı askerî operasyonlarında bu iki ülke ile anlaşmasını zorunlu kılmıştır⁽⁴⁸⁾. Astana Süreci işte bu kapsamda Rusya ile bu konuda müzakere edebilmesine de olanak sağlamıştır.

Türk karar alıcılarının Suriye üzerindeki politikalarında bölgedeki gelişmelerin yanı sıra ABD'nin de ülkedeki politikaları etkili olmuştur. Nitekim 2014'te DEAŞ'ın daha görünür olması 2015'te ABD'nin Suriye Demokratik Güçleri'ne olan yardımını arttırmış ve 2016-2017 gibi Washington çevrelerinde Rejim karşıtı söylemlerin vurgusu azalmıştır⁽⁴⁹⁾. Bunun yerine ana amaç kıyı ötesinden özellikle SDF ve Al-Tanf üssünde askerî varlığı aracılığıyla en kısık askerî ve ekonomik (aynı zamanda politik) maliyetle DEAŞ'a karşı operasyonlar ve İran'ın bölgedeki artan etkisine karşı bir önlem alabilme yeteneğine erişmek olmuştur⁽⁵⁰⁾ Ankara genel anlamda ABD'nin bölgedeki varlığından ziyade ABD'nin YPG/PYD'ye olan açık desteğinden fazlasıyla rahatsızlık duymaktadır. Bununla birlikte, Rusya'nın da YPG/PYD ile temaslarının sağlam olduğu bilinmektedir. Nitekim, 31 Mart 2021'de Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Valdai toplantısında şunları ifade etmiştir:

“Demokratik Suriye Güçleri Başkomutanı Sayın Mazlum Abdi ile temaslarımız var. Yardım etmeye hazırız. Ancak kendileri hala Şam'la uzun vadeli ve sürdürülebilir anlaşmalar yapmaya mı yoksa Amerikalıların (orada kalmaya karar verdiklerinden beri) bir şekilde yardım edeceğini ummaya mı güvenecekleri konusunda tereddüt ediyorsa, zorla iyi ilişkiler kuramazsınız”⁽⁵¹⁾.

Aynı toplantıda Lavrov, Fırat'ın doğu yakasında aktif bir şekilde faaliyet gösteren ABD'nin buradan elde edilen hidrokarbon, tahıl gibi kaynakların satışından gelir elde ederek yerel yönetimlerin kurulmasına aracı olduğunu ve ayrıca, Suriye'nin Arap komşularının bu bölgelere yatırım yapmasını teşvik edip bölgedeki halkın refahını artırarak Rejimi devirmeyi hedeflediğini ifade etmiştir⁽⁵²⁾. Nitekim Joe Biden yönetiminin Rejime karşı uyguladığı ambargo da devam etmektedir⁽⁵³⁾. Bununla birlikte Moskova YPG/PYD üzerinde etki sahibi olmak istemekte ve Rejim ile YPG/PYD'nin arasını bulmaya da çalışmaktadır⁽⁵⁴⁾. Moskova ve Tahran'ın rahatsız olduğu konu bu oluşumda ABD etkisinin çok görünür olması ve bu örgüt aracılığıyla ABD'nin bölgede bulunmasıdır. Bununla birlikte Moskova; Şam, YPG ve Ankara

⁽⁴⁸⁾ Aaron Stein, “What Turkey’s Afrin Operation Says about Options for the United States,” 14 Şubat 2018, <https://bit.ly/3tEWYc2>

⁽⁴⁹⁾ Jeffrey S Lantis, “Advocacy Coalitions and Foreign Policy Change: Understanding US Responses to the Syrian Civil War,” Journal of Global Security Studies, Volume 6, Issue 1, Mart2021, oga016, <https://bit.ly/4032Sjm>

⁽⁵⁰⁾ Ibid.

⁽⁵¹⁾ mid.ru (Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı), “Ответы на вопросы Министра иностранных дел Российской Федерации С.В.Лаврова в ходе специальной сессии Международного дискуссионного клуба «Валдай» по Ближнему Востоку, Москва, 31 марта 2021 года,” 31 Mart 2021, <https://www.mid.ru/ru/maps/tr/1418786/>

⁽⁵²⁾ Ibid./

⁽⁵³⁾ 16 Mayıs 2023'te ABD Kongresinde kabul edilen Halihazırdaki Şam Rejimi tarafından yönetilen “Suriye Hükümeti'ni tanımaya veya bu hükümetle ilişkileri normalleştirmeye yönelik herhangi bir resmi eylemi yasaklamak ve diğer amaçlar için” oluşturulan Şam'la Normalleşme Karşıtı Yasa'ya bakılabilir:

<https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/3202/text?format=txt&q=%7B%22search%22%3A%22HR+3202%22%7D&r=1&s=6>

⁽⁵⁴⁾ Giorgio Cafiero, “After Trump’s Syria Announcement, YPG Looks To Moscow And Damascus,” 23 Aralık 2018, <https://lobelog.com/after-trumps-syria-announcement-ypg-looks-to-moscow-and-damascus/>

arasında bir arabuluculuk mekanizması kurmaya çalışmakta ve Ankara'nın YPG'ye karşı başka bir askerî operasyon yürütmesini de engellemeye çalışmaktadır⁽⁵⁵⁾. Bunun yanı sıra Moskova ve Tahran Ankara'nın Suriye'deki askerî varlığını çekmesine yönelik baskı da yapmaktadırlar⁽⁵⁶⁾.

Sonuç

Cenevre ve Astana süreçleri gibi Suriye'deki arabuluculuk çabaları, Suriye'deki çatışmanın karmaşıklığını ve güç dinamiklerini yansıtacak şekilde, ilgili aktörlerin çıkar ve gündemlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Rusya, Türkiye ve İran'ın DEAŞ'la mücadele, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve bölgede koordinasyon sağlanması gibi ortak çıkarları olsa da motivasyonları ve öncelikleri farklılık göstermektedir. DEAŞ tehdidi azaldıkça çatışan gündemler daha belirgin hale geldi ve Astana görüşmelerinin azalmasına ve üç garantör devlet (Rusya, Türkiye ve İran) arasındaki zirvelerin ve ikili Rus-Türk görüşmelerinin artmasına yol açtı. Bu aktörler değişen dinamiklere uyum sağlayarak ve gündemlerinde esnekliğe öncelik vererek çatışan çıkarların üstesinden gelmeye ve Astana Süreci'ndeki değişen dinamiklere katkıda bulunmaya çalışmaktadır. ABD-YPG ve ABD-İsrail ilişkileri gibi diğer aktörlerin katılımı ve etkileşimleri de Astana sürecinde Rusya, Türkiye ve İran arasındaki dinamikleri önemli ölçüde etkilemiştir. Astana Süreci bir dereceye kadar başarılı olsa da çatışmayı yönetmedeki etkinliği, garantör devletlerin bölgedeki görünüşte çatışan çıkarlarını yönetmedeki çok kırılmalı olan uyum kabiliyetlerine bağlıdır.

Astana'da tıkanmalar genel anlamda İdlib konusunda, DEAŞ ve Nusra harici terörist grupların tam belli ve ortak bir şekilde adlandırılmamasında kendini göstermiştir. Bununla birlikte çatışmasızlık bölgelerinden normalleşmeye evrilmeye çalışan süreçte çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ankara, Muhaliflerin yeniden inşa edilecek Suriye'deki konumlarını ve PYD/YPG'ye karşı mücadelesinde kendi güvenlik çıkarlarını garanti altına almak istemekte ve onurlu bir şekilde geçici koruma altındaki sığınmacıları tekrar ülkesine dönebilecek olanakların sağlanmasını istemektedir. Şam ise bu süreçte baştan Türkiye'nin alandan çıkmasını istemekte ve İdlib'i de alarak muhalifleri Türkiye'ye sürme amacını taşıyor görünmektedir. Nitekim olası bir yeniden inşa sürecinde muhalifler yeni oluşabilecek bir sistemde Rejime karşı siyasî ve/ya askerî bir denge unsuru olabilecek duruma da gelebileceği tahmin edilebilir. Aynı zamanda Türkiye, Adana Mutabakatı'nın işletilebilmesi için yeni birtakım güvencelere ihtiyaç duymaktadır ve bu güvencelerin de Şam tarafından karşılanabileceği kuşkuludur. Şam ise TSK'nın tamamen bölgeden çıkmasını istemektedir. Bu bakımdan yakın zaman içinde sorunun çözülebileceği olası görünmemektedir.

⁽⁵⁵⁾ Эльнар Байназаров, “Отложенный механизм: Дамаск готов к переговорам с курдами и Анкарой: Что может помешать Турции начать военную операцию на севере Сирии,” 29 Kasım 2022, <https://iz.ru/1433225/elnar-bainazarov/otlozhennyi-mekhanizm-damask-gotov-k-peregovoram-s-kurdami-i-ankaroi>

⁽⁵⁶⁾ Yıldız Yazıcıoğlu, “Erdoğan ve Putin'in Soçi görüşmesi nasıl sonuçlandı?,” 5 Eylül 2023, <https://www.voaturkce.com/a/erdogan-ve-putinin-soci-gorusmesi-nasil-sonuclandi/7254717.html>